

روش‌های تدریس فعال در کلاس مطالعات اجتماعی

اشاره

معلم می‌تواند با استفاده از روش‌های متنوع در فرایند تدریس و یادگیری، تنوع و نشاط واقعی برای یادگیری به‌وجود آورد. دامنهٔ خلاقیت و نوآوری در آموزش بسیار گسترده و متنوع است. معلمان با تجربه، برای تغییر یکنواختی فضای کلاس درس و ایجاد انگیزهٔ یادگیری در دانش‌آموزان، به نوآوری می‌پردازند و از تفکر خلاق و ظرفیت‌های ابتکاری خود بیشتر استفاده می‌کنند. در واقع می‌توان گفت خلاقیت معلم پایه و اساس ایجاد تغییر در فرایند آموزش به حساب می‌آید و معلمی که خلاقیت ندارد، کمتر می‌تواند در کلاس، محیطی فعال و فضایی گرم و با نشاط به‌وجود آورد. این گروه از معلمان خیلی زود از لذت و صفای آموزش محروم می‌شوند. از این رو، در این مقاله سه روش فعال برای آموزش علوم اجتماعی (روش جست‌وجوی موقعیت، روش نظرخواهی از دوستان و روش طراحی و حل جدول) معرفی می‌شود.

کلیدواژه‌ها: مطالعات اجتماعی، روش فعال تدریس، جست‌وجوی موقعیت، نظرخواهی از دوستان، طراحی جدول

جست‌وجوی موقعیت

در این روش، دانش‌آموزان ضمن حضور فعالانه در موقعیت‌های از پیش طراحی شده، مفاهیم و مطالب درسی را به نحو مطلوب یاد می‌گیرند. از ویژگی‌های مهم این روش، مشارکت‌جویی، تعامل اجتماعی، اعتماد به دیگران و احساس نیاز به یکدیگر است.

اجرای نمونهٔ تدریس به روش جست‌وجوی موقعیت

مرحلهٔ اول: انتخاب و بیان موضوع

معلم: درس امروز ما در مورد ناهمواری‌های ایران

است. می‌خواهیم دربارهٔ این ناهمواری‌ها اطلاعاتی به‌دست بیاوریم. امیدوارم در پایان درس به هدف‌های مورد نظر دست پیدا کنیم.

مرحلهٔ دوم: فضا سازی

معلم: برای اینکه هر چه بهتر این درس را یاد بگیرید، باید در کارها به من کمک کنید. حالا سه نفر بیایند تا نقشهٔ مورد نظر را روی زمین رسم کنیم. معلم پس از رسم نقشه، نام بعضی از ناهمواری‌ها را روی کارت‌هایی می‌نویسد؛ مثل (رشته کوه البرز، رشته کوه زاگرس و...)

مرحلهٔ سوم: حضور در موقعیت

بعد از آماده شدن فضا (رسم نقشه روی زمین و نوشتن کارت‌ها) همهٔ دانش‌آموزان به مکان مورد نظر دعوت می‌شوند.

مرحلهٔ چهارم: توجیه روش

معلم: لطفاً چند دقیقه روی مرزهای ایران بایستید تا روش و دستورالعمل بعدی را شرح بدهم. بعد از توضیحات من، یک کارت که نام یکی از ناهمواری‌ها روی آن نوشته شده است، به پشت هر کدام از شما می‌چسبانم. اما پیش از شروع فعالیت به این نکته‌ها توجه کنید:

- نام ناهمواری مربوط به خود را از کسی نپرسید.
- در این مرحله به هیچ عنوان نباید حرف بزنید. شما می‌توانید به‌صورت غیرکلامی دوستان خود را راهنمایی کنید تا به محل خود برسند.

مرحلهٔ پنجم: موقعیت‌یابی

معلم: اکنون با توجه به توضیحات من کار را شروع کنید. در این مرحله پنج دقیقه وقت دارید. دانش‌آموزان به روش‌های غیرکلامی دوستان خود را به موقعیت‌های مناسب هدایت می‌کنند و خود، براساس کمک به دیگران، روی محدودهٔ ناهمواری که نام آن روی کارتشان نوشته شده است، قرار می‌گیرند.

معلم: وقت تمام است. حالا بدون حرکت روی محل مورد نظر بایستید تا من بپرسم روی کدام ناهمواری قرار گرفته‌اید. آن‌گاه معلم به سراغ دانش‌آموزان می‌رود و از آنان سؤالاتی می‌پرسد. دانش‌آموزانی که به اشتباه در جای دیگری ایستاده‌اند، باید به تعیین موقعیت و اصلاح اشتباه خود بپردازند.

مرحلهٔ ششم: توصیف موقعیت

معلم: از تلاش شما متشکرم. با هر کدام از شما جداگانه مصاحبه می‌کنم. پس سعی کنید اطلاعات درستی به من بدهید.

هر کدام از دانش‌آموزان با توجه به کارت‌هایی که در دست دارند، در قسمت‌های متفاوت نقشهٔ ایران ایستاده‌اند معلم برای مثال، یکی از دانش‌آموزانی را که در منطقهٔ زاگرس ایستاده است صدا می‌زند و از او می‌پرسد:

**در آموزش
اغلب مفاهیم
علوم اجتماعی
می توان از روش
نظر خواهی به
مثابه یک روش
فعال و مشارکتی
استفاده کرد**

بعد از بحث و گفت و گو و بررسی نظریات، از بین روش های پیشنهادی، تعدادی تأیید و برترین گروه انتخاب می شود. در پایان معلم به ارزشیابی و تعیین تکلیف می پردازد.

روش طراحی و حل جدول

دانش آموزان به حل کردن جدول علاقه نشان می دهند، لذا از این قالب می توان به منظور ایجاد فرصت هایی برای یادگیری استفاده کرد. یکی از راه های تفهیم بهتر مفاهیم گوناگون درس، توجه و تمرکز بیشتر دانش آموزان روی مطالب درسی و به کارگیری شناختها و مفاهیم در موقعیت های جدید است.

اجرای نمونه تدریس به روش طراحی و حل جدول

مرحله اول: طرح موضوع

معلم: در جلسه گذشته قرار شد شما درباره درس جدید مطالعاتی انجام دهید تا امروز تدریسی توأم با فعالیت داشته باشیم.

مرحله دوم: تنظیم جدول

معلم: دانش آموزان عزیز از متن درس سؤالاتی بیرون بیاورید. بعد با توجه به سؤالات، جدولی به سلیقه خودتان طراحی کنید. طرح جدول می تواند به شکل کلمه، حروف، مربع و غیره باشد.

مرحله سوم: حل جدول

جدول هر گروه به دانش آموزان گروه دیگر داده می شود تا آن را حل کنند.

مرحله چهارم: تصحیح جدول

بعد از حل جدول توسط دانش آموزان، دوباره جدول هر گروه به گروه خود برگردانده می شود تا آن را تصحیح کنند. سپس هر گروه که نمره بالاتری گرفت، تشویق می شود. در پایان به دانش آموزان گفته می شود که با توجه به درس های گذشته جدولی طراحی کنند و به کلاس ارائه دهند.

- زاگرس در کجای ایران قرار گرفته است؟
  - وضعیت آب و هوای آنجا چگونه است؟
- پس از آن، معلم ارزشیابی و تعیین تکلیف را انجام می دهد.

روش نظر خواهی از دوستان

در آموزش اغلب مفاهیم علوم اجتماعی می توان از روش نظر خواهی به مثابه یک روش فعال و مشارکتی استفاده کرد. نظرسنجی از دانش آموزان و جمع بندی آرای آنان، فرایند انتخاب و تصمیم گیری را بسیار آسان می کند.

اجرای نمونه تدریس به روش نظر خواهی از دوستان

مرحله اول: بیان هدف و توجیه کردن دانش آموزان

معلم: بحث امروز ما درباره قانون است. ابتدا من درباره این موضوع توضیحاتی می دهم و بعد برای سه سؤالی که مطرح می کنم، پرسش نامه ای تنظیم می کنیم:

۱. ویژگی یک جامعه قانونمند چیست؟

۲. جامعه بدون قانون چه خصوصیاتی دارد؟

۳. افراد جامعه با چه روش هایی می توانند به برقراری قانون در کشور کمک کنند؟

مرحله دوم: ساخت ابزارهای نظرسنجی

معلم: من جدولی روی تخته می کشم و از شما می خواهم برای تکمیل آن به من کمک کنید.

جدول نظر خواهی

نام فرد یا اعضای گروه		
ویژگی جامعه قانونمند	خصوصیات جامعه بی قانون	روش هایی برای رسیدن به جامعه قانونمند
نظر معلم:		

مرحله سوم: تکمیل پرسش نامه ها

معلم: من این برگه های پرسش نامه ها را به شما دانش آموزان می دهم تا آن ها را به صورت فردی تکمیل کنید.

مرحله چهارم: تجزیه و تحلیل و بررسی پرسش نامه ها

معلم: حالا گروه های پنج نفری تشکیل دهید و پس از بررسی پرسش نامه ها، آن ها را در یک جدول کلی تنظیم کنید.